

Vekerdi László

Teremtő sokféleség

Juhász Nagy Pál emlékére¹

„Miről lehetne szó?” a fenti témában, kezdhethném *Az eltűnő sokféleségből* az 1. fejezet címével, hogy aztán rávágassam az evidens választ: sokféléről sokféleképpen.

Mindenekelőtt tán arról, hogy milyen szépen odailik JNP abba a sorba, amely Galileivel, Descartes-tal, Pascallal kezdődően el egészen Ernst Mayrig, Rényi Alfrédig, Simonyi Károlyig – hogy csak három, JNP szívének kedves mai szerzőt említsek – amely sorban nem válik el élesen szaktudomány és szépirodalom, s a szerzők egyik-másik művét boldogabb országokban a nemzeti próza kincseiként tartják számon. A *Beszélgések az ökológiáról* vagy a *Természet és ember* kivételes műgonddal megfogalmazott esszéi, *A tökéletlenség és korlátoltság dicséretének* (dialógusokkal és nyelvi bravúrokkal mázsás szakmai súlyokat szinte játékosan emelgető és dobáló) SIO fejezete a *Dialogo* és az *Il saggiatore* értelmében vett nemzeti irodalom.

De ugyanígy lehetne szó arról is, hogy milyen szervesen szövi át az irodalom, legfőképpen a magyar irodalom JNP műveit, nem egyszerűen idézetek és utalások formájában, hanem a mű szövegébe épülten, az irodalmi megfogalmazás releváns transzformálásával a tudomány specifikus szférájába. Ahogyan például felhasználja Berzsenyi sokféleség-metaforáját vagy egészséges rendszer-iszonyatának élményét, vagy ahogyan az „észtanszerűbb volt verse, mint a próza” bolondistóki racionalitásának felvillantásával vaskos tudományfilozófiai köteteknél pontosabban utal a – nem mondható ki, hogy mire, mert ez az „észtanszerűbb volt” a lehető legpontosabb megfogalmazása, másként meg nem fogalmazhatósága valaminek, épp attól irodalom, azaz művészet.

Sok mindenről lehetne tehát szó JNP íráságának a keretében, de én itt minderről nem akarok, nem is tudok beszélni. Sőt, ellentétben *Az eltűnő sokféleség* 2. fejezetének címével, még azt se igen tudom megmondani – és semmiképpen se JNP-hez méltó precizitással –, hogy „Miről lesz szó?”. Csupán azt szeretném – nem megokolni, még kevésbé „sugallni” vagy pláne „üzenni” – hanem csak eldadogni, hogy JNP sokféleség-képei emlékeztetnek –

¹ Forrás: Vekerdi László: Teremtő sokféleség. Juhász-Nagy Pál emlékére. = Liget 12 (1999) No. 7. pp. 79–80. (Elhangzott Juhász Nagy Pál munkásságáról *Feltűnő sokféleség* címmel rendezett előadónál.) Az emlékezések később kötetben is megjelentek: Teremtő sokféleség. Emlékezések Juhász-Nagy Pálra. Szerk.: Oborny Beáta. Bp., 2001. MTA Ökológiai és Botanikai Kutatóintézete. 157 p. (– a szerk. megj.)

legalábbis nyelvi- vagy pontosabban „epharmonia”-szinten – az irodalmi teremtés vagy általában minden „új” megjelenésének-megjelenítésének szükséges előfeltételül szolgáló szellemi diverzitásra, az idegen szót többértelműsége, s nem a sokszori ismétlés elkerülése végett használva itt.

De hiszen szebben elmondja ezt maga JNP: „»Tündér változatok műhelye a világ«; tömörít egy alapélményt (egy kifejezetten »darwinizmus élményt« is) Berzsenyi valószínűleg utolsó versének egyetlen sora (ami akkortájt íródhatott le, amikor Darwin a világkörüli útjáról már hazafelé készült; talán partra is szállt).”² És a vers címe: „A poesis hajdan és most”; s maga a vers, melynek idézett második sora mintha a „poétai harmonistica” alapjául jelölné ki a változatosságot. Mindenesetre megjelenik a sor kevéssel előbb a *Gróf Mailáth János*hoz című Berzsenyi-vers mindkét változatában is: „Tündér tükrökben nyílt nekem a világ.” Könnyelmű és felületes volna a „Tündér változatok” és a „Tündér tükörökben” összekapcsolásával a sokféle sokféleség *sokféle* szemléletének a szükségességére utalni. Az efféle redukció épp annyira ellentétes JNP „ész-tanszerűségével”, mint Darwinéval és Duns Scotus-éval. De a sokféle változatosság sokféle szemléletéből adódó eszme, vagy JNP-sen szólva „sűrítmény” a diverzitás védő és teremtő erejéről, védő, mert teremtő erejéről mégiscsak ott vibrál a két nagy Berzsenyi-versben, és JNP-nek a SIO-n érlelt és a SIO-ban feloldódó, de az ökonómia tükreben is szemlélt képe az elemeikben roppant változatos, elegendően autonóm részrendszerek lazán kapcsolt rendszereinek robusztus stabilitásáról – azaz életességéről – végül is nem ugyanarról szól másképpen, mint Bibó István annyiszor idézett és annyira elfelejtett „sűrítménye” a szabadság kis köreiről, melyeknek lazán – azaz kellően rugalmas – kapcsolt rendszerei képesek egyedül eredményesen szembeszállni külső és belső ellenfelekkel; megbirkózni krízisekkel? De itt is, akár az evolúciós ökológiában, „amint a »populáció → közösség« irányába mozgunk, egyre nehezebb lesz érdemben vizsgálhatóvá tenni a »sokféle sokféleség létezik« állítás dinamikus tartalmát; egyre bonyolódnak a különböző részfolyamatok együttes értelmezésének feltételei”,³ ami a Homo *insapiens*t, figyelmeztet rá ismételt JNP, értelmetlenségekre csábítja, el egészen a sokféle sokféleség értelmének, sőt létjogosultságának a tagadásáig. És nem éppen a különbözőség, a sokféle különbözőség értelméről; az értelem, a szabadság védelméről is szólt a Gilgames-eposztól napjainkig (vagy tegnapig?) minden nagy irodalom? Ebbe a sorba illik töretlenül JNP húszegyházy éve írt „egy mondat”-a helyi diktátorocskák világdiktátorokéhoz fogható veszedelmességéről, éspedig nem egyszerűen lokális, hanem globális összefüggésekben. Nem

² vö. Juhász-Nagy Pál: Az eltűnő sokféleség. A bioszféra-kutatás egy központi kérdése. Bp., 1993. Scientia. p. 69

³ uo. p. 125.

utolsósorban úgy, hogy az eltűnő sokféleség világában még ellenfeleik: is akaratlanul hozzájuk hasonulnak. „*Was bleibet, aber stiften die Dichter*”,⁴ írta 1943-ban megjelent *Száz versében* az előszó végére Szerb Antal.

⁴ Tandori Dezső fordításában Hölderlin *Visszaemlékezés* című versének utolsó sora: „De ami marad, csak a költők műve”.